

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.7>

ОПР ДИСКМУНІКАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ МИ-ЗВ'ЯЗКІВ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ ВАСИЛЯ СТУСА

Юлія Доброносова

*Національний транспортний університет,
факультет економіки та права, кафедра філософії та педагогіки
вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 1, 02000, м. Київ, Україна*

Сучасний розвиток української філософії передбачає не лише осмислення антропологічних й етичних аспектів впливу російсько-української війни на суспільство, але й актуалізацію досліджень інтерекзистенціальних основ української культури. Авторка вважає одним із завдань філософського дискурсу в Україні реактуалізацію смислів людського існування та комунікації, представлених в епістолярній спадщині українських письменників ХХ століття. Метою розгляду є з'ясування підстав появи екзистенційних дистанцій та ролі уяви в збереженні Ми-зв'язків й опорі дискомунікації в епістолярному дискурсі Василя Стуса. Авторка стверджує, що в епістолярії письменника присутнє розуміння інтерекзистенціальних основ людського існування та динаміки його відкритості / закритості, а центральне місце належить проблематиці комунікації / дискомунікації. Особливий статус медіа листування в історії медіакультури зумовлює його парадоксальну силу і слабкість у творенні і трансляції смислів. Переплетіння специфіки епістолярної комунікації та потенціалізації медіа письма є підставою для появи екзистенційних дистанцій. У листах Василя Стуса до рідних і друзів у 1970–1980-х потенціальність листування веде до збільшення прикладів його екзистенційної дистанційованості від Інших. Авторка пропонує розглядати комунікативну єдність учасників епістолярної комунікації як Ми-зв'язок, що виступає джерелом конструктивного і деструктивного потенціалу листування. В епістолярній комунікації Василя Стуса збереження Ми-зв'язку є передумовою можливості майбутнього діалогу з адресатами та збереження ціннісного виміру спільного життя-світу. Епістолярний дискурс письменника містить приклади переходу від Ви-зв'язку до Ми-зв'язку та свідчення загрози занепаду Ми-зв'язків. Розкриття комунікативного потенціалу уяви в епістолярії Василя Стуса є одним зі способів опору дискомунікації та відновлення ціннісної єдності з адресатами. Свідчення віри в силу уяви пов'язані в його листах із появою всередині мовної гри листування прикмет інших мовних ігор.

Ключові слова: медіа листування, епістолярний дискурс, дискомунікація, Ми-зв'язок, уява.

Вступ. В умовах російсько-української війни пріоритетною інтенцією українського філософського дискурсу є осмислення антропологічного й етичного вимірів воєнного часу та екзистенційної загроженості української культури. Сьогодні в розвитку української філософії важливу роль відіграє осягнення комунікативного вкорінення людського існування, його екзистенціалів та інтерекзистенціалів, що відкриває нові точки зростання дискурсу-полілогу на перехресті філософської антропології і філософії комунікації та уможливорює аналіз ціннісних засад української культури на прикладі спадщини українських митців, в творчості яких виразна проблематика екзистенційного вибору і самореалізації. Усвідомлення актуальності пізнання людського існування у граничних ситуаціях зумовлює звернення до місць екзистенційної сили української культури. У річищі розвитку філософського дискурсу має відбутися і філософська реактуалізація трансльованих у листуванні Василя Стуса смислів, які увиразнюють комунікативні засади людського існування.

Метою нашого розгляду є з'ясування підстав появи екзистенційних дистанцій та ролі уяви в збереженні Ми-зв'язків й опорі дисконунікації в епістолярному дискурсі Василя Стуса. Вона передбачає характеристику сили і слабкості медіа листування та виявлення ролі уяви у збереженні Ми-зв'язків. Джерельною базою дослідження є корпус опублікованих листів поета [9; 10; 11] та зразки його епістолярію, розміщені на сайті Центру Василя Стуса [12]. Огляд наукових публікацій засвідчує зростання інтересу до листування поета у перші два десятиліття ХХІ століття, коли в дослідженнях Михайлини Коцюбинської, Галини Мазохи, Людмили Тарнашинської, Наталії Глушковецької, Наталії Загоруйко, Володимира Кузнецова домінували міждисциплінарні підходи з залученням філософської і психологічної оптики. З початку 2020-х кількість праць з аналізом його листів зменшилася, а міркування щодо їх змісту стали лише додатковим сюжетом у міждисциплінарних студіях [1; 2; 5; 6; 16; 17]. На підвищення інтересу до аналізу його епістолярного дискурсу нині може вплинути оцифрування його архіву, здійснене Центром Василя Стуса та поява на його сайті рубрики «Архів». Ми розглядатимемо епістолярій поета з перспективи розуміння листування як медіа, в якому співіснують свідчення спрямування на комунікацію та приклади екзистенційної дистанційованості адресанта від Інших і самого себе. Представлений підхід потребує звернення до методології філософії медіа, філософської антропології, феноменологічної соціології Альфреда Шюца та розуміння інтерекзистенціалітету людського існування Томаса Ренча.

Виклад основного матеріалу. Епістолярна спадщина Василя Стуса є позначеним розмаїттям мовних ігор цілісним епістолярним дискурсом із оригінальним розумінням інтерекзистенціальних основ людської присутності у світі, презентація яких відбувається у розмаїтті мовних ігор щоденникового, філософського та художнього письма. Осередком осмислення людського існування у його листуванні є динаміка його відкритості / закритості, що конкретизується у проблематиці співвідношення комунікації / дисконунікації. Можна погодитися з дослідниками творчості поета, котрі вказують на особливе місце у ній проблематики граничної самотності, смислу самозамикання і здатності бути всередині-себе [3; 4; 7; 13; 14; 15], проте в епістолярії йому часто йдеться про долання самотності, інтерекзистенціальні аспекти присутності людського у світі та первинність інтерсуб'єктивності над суб'єктивними людськими можливостями, коли життєві ситуації постають як первинно інтерсуб'єктивні, а автономія Я є комунікативним інтерекзистенціалом [8, с. 325–330]. Значна частина його листів до рідних і друзів із місць неволі – опис граничних ситуацій, в яких найважливіший внутрішній екзистенційний вимір комунікації. Медіа листування, залежне від подієво-ситуативної специфіки людського життя, навіть у більш сприятливих обставинах, ніж ті, в яких він писав листи, демонструє парадоксальну єдність сили і слабкості у творенні й трансляції смислів. Листування в історії медіакультури є специфічним медіа, пов'язаним із медіа письма, книгодруку і масмедіа. Його комунікативна слабкість базується на тому, що епістолярний діалог може урватися будь-коли і не завжди комуніканти знатимуть справжню причину цього. Листи Василя Стуса до рідних і друзів 1970–1980-х засвідчують, що для адресанта очікування відповідей межує з відчаєм від усвідомлення перспективи появи розривів в комунікації в майбутньому. Кожне отримання листа наново відкриває медіальний потенціал листування, але для розуміння ролі дистанцій для конституювання прикмет медіа листування у випадку з епістолярієм Василя Стуса варто враховувати, що медіатехнічною умовою епістолярної комунікації є письмо. Для його епістолярного дискурсу характерна медіатехнічна домінанта рукопису, відтак переплетіння специфіки листування і письма збільшує шанси на появу екзистенційних дистанцій. Принципова потенціалізація письма зумовлює те, що представлені смисли можуть

бути реактуалізовані / законсервовані читачами в очікуванні. Можливість нереалізованості представлених смислів або відтермінування їх розкриття важлива для з'ясування специфіки листування як медіа у випадку з роллю епістолярних практик у житті Василя Стуса. Потенціалізація письма як підстава для потенціалізації листування проявляється в тому, що той, хто має відповісти, може ігнорувати повідомлення, а той, хто лист написав, може запідозрити в цьому адресата. В епістолярії поета багато прикладів переплетіння переживання просторових і часових дистанцій з переживанням екзистенційної дистанційованості від Інших, що тягне за собою дистанційованість від самого себе та унеможливає позитивний смисл усамітнення. Показові листи до рідних і друзів з місць неволі 1973–1976-х, в яких очікування відповідей адресант переживає гостріше за просторову віддаленість від адресатів. У листі до рідних (орієнтовно датований лютим 1973) є натяк на бажання збільшити коло тих, із ким можна комунікувати, і розчарування, спровоковане відсутністю листів, у листі до дружини від 9.04.1973 – згадка про переплетіння просторово-часових і комунікативних дистанцій та вказівка на те, що втрата можливості спілкуватися з Іншими означає небажану замкненість в собі. Свідчення прагнення протистояти цим обмеженням у 1970-х містять і листи Василя Стуса до Віри Вовк. Потенціальність проявляє вразливість епістолярного спілкування, пов'язану з підсиленням викликів медіа письма у медіа листування, що породжує його силу і слабкість. Якщо успішність усної комунікації визначається одночасністю і фактичною нерозрізнуваністю повідомлення, інформації і розуміння, то успіх писемного повідомлення залежить від налаштованості на просторово-часові та особистісні дистанції. Записане створює можливість відтермінувати рішення щодо змісту повідомлення, забезпечує генералізацію і типізацію неповторного. В епістолярному дискурсі Василя Стуса з місць неволі до рідних і друзів 1974–1976-х потенціальність листування веде до перетворення просторових і часових дистанцій у комунікативні. Лист до дружини від 15–16.11.1974 фіксує ситуацію, коли після отриманої відповіді з додатком світлини і листа сина з'являється констатація появи екзистенційної дистанції, що загрожує збереженню єдності з Іншими у спільному життєвіті. Усвідомлення вразливості епістолярної комунікації та зв'язку між комунікативною дистанційованістю і відчуженням присутнє в листі до дружини і сина від 11–15.09.1975 та листах до дружини від 11.05.1976 і від 5.07.1976. Якщо зовнішньою прикметою медіа листування виступає переплетіння просторових відстаней і часового відтермінування спілкування, то екзистенційні переживання в епістолярному діалозі визначає вразливість комунікативного зв'язку між його учасниками. Це увиразнює комунікативну парадоксальність листування та може перетворити його на екзистенційне випробування для адресанта та адресатів, що помітно у листах Стуса до рідних у 1970–1980-ті. Почасти епістолярне спілкування вимагає від комунікантів майже стоїчного ставлення до співіснування в ньому комунікації та дискomuнікації. Як не дивно, але джерелом як конструктивного, так і деструктивного потенціалу листування виступає специфічна комунікативна єдність його учасників, котру в термінології Альфреда Шюца можна означити як Ми-зв'язок із притаманною йому Ти-настановою. Епістолярій Василя Стуса фіксує його значення для збереження ціннісного і комунікативного виміру життєвіті, спільного з його друзями й рідними, що помітно в його листах з місць неволі. Здатність листування як сильного медіа долати дистанції між автором і близькими Іншими завдяки творенню і трансляції смислів стає передумовою збереження Ти-настанови, та листування як слабе медіа увиразнює й загрозу її занепаду. Листи Василя Стуса до рідних і друзів підтверджують, що всередині Ми-зв'язку проявляються відмінності в безпосередності досвіду Іншого, котрі визначаються перспективами «схоплення», близькістю й інтенсивністю переживань, через які життя свідомості Іншого стає доступним адресанту. Не

лише в його зверненнях до рідних та полілистах з місць неволі, але й в ранніх листах до друзів присутні підтвердження того, що між безпосереднім і опосередкованим досвідами комунікації існує багато перехідних форм. Хоча для Василя Стуса листуватися означає зберегти можливість безпосередності Ми-зв'язку, актуалізуючи її у доланні різноманітних дистанцій, його листування часто презентує прикордоння між безпосереднім і опосередкованим досвідами Іншого, де можлива різна віддаленість від безпосередності комунікації, а «спогад про ближню людину має у дійсності суттєві конститутивні риси минулого Ми-зв'язку, які суттєво відрізняються від прикмет настанови та взагалі від актів свідомості, які стосуються простого сучасника» [18, с. 83]. Серед його адресатів є градація безпосередності, для розуміння якої цінним буде звернення до виділених Альфредом Шюцем [18, с. 86] різних груп сучасників, із якими особа може комунікувати: ближні люди з минулих Ми-зв'язків, які можуть бути відтворені в майбутньому; ті, Ми-зв'язок із ким не може бути відтвореним (вони померли); сучасники, котрі раніше були ближніми людьми теперішнього партнера Я в певному Ми-зв'язку; сучасники, про існування яких Я знає і з якими незабаром зустрінеться; сучасники, про існування яких особа просто знає; інституціональні дійсності, персонал яких для Я анонімний; інституціональні дійсності, які є анонімними і з ними особа не може ніколи зустрітися; артефакти, що вказують на суб'єктивні смислові зв'язки невідомого творця, користувача, спостерігача. Більшість адресатів Василя Стуса з кола друзів і рідних належать до першої, третьої або четвертої групи, що передбачає Ми-зв'язок у минулому або надію на нього в майбутньому. У першій групі адресатів – рідні і друзі, у третій і четвертій – особи з альтернативної мережі тих, хто поділяє цінності й життєві принципи. Особливе місце серед листів поета з місць неволі належить зверненням до сучасників, знайомство з якими відбулося завдяки епістолярному діалогу, коли . контакт із ціннісно близькими адресатами базується на конструюванні адресантом індивідуалізованого типу для конкретного адресата або адресатки, що забезпечує перехід до Ми-зв'язку за відсутності тілесної співприсутності в медіа листування. Індивідуалізований тип пов'язаний з одиничними досвідами людини з її близького оточення, хоча можливість комунікативної дистанції і зберігається, адже, за словами Альфреда Шюца [18, с. 89], індивідуалізований тип є уявленням, а не досвідом конкретних Інших, тож на відміну від постійного збагачення досвіду ближньої людини в Ми-зв'язку, це відбувається з радикальним обмеженням. Долання комунікативних дистанцій в епістолярному Ви-зв'язку Стуса з такими адресатами та парадоксальний перехід до Ти-настанови в очікуванні можливої зустрічі або навіть без сподівання на зустріч базується на тому, що схема тлумачення передбачає формування відносно деталізованого і змістовно наповненого персонального типу. У результаті кожен епістолярний контакт зменшує рівень анонімності індивідуалізованого соціального типу адресата у Ви-зв'язку, котрий залежав від того, наскільки легко конституований зв'язок міг би перетворитися на Ми-зв'язок та ймовірно і бажаною була б безпосередня комунікація з таким Іншим. Обмежувальним моментом у доланні у листуванні комунікативних дистанцій у Ви-зв'язку, є те, що комуніканти використовують винятково знакову систему. Ризикованість епістолярної комунікації базується на тому, що в листах немає підтверджень відповідності / невідповідності попередньої інтерпретації. Цей ризик притаманний опосередкованій комунікації як із тими, з ким у адресанта колись був наявний безпосередній контакт, так і з тими, з ким існує лише Ви-зв'язок. Слабкість медіа листування виростає з того, що в епістолярній комунікації майже немає притаманної Ми-зв'язку ситуації, коли комуніканти мають можливість послідовно і безпосередньо переживати у досвіді, чи зрозуміли вони одне одного правильно. Ви-зв'язки з низьким рівнем анонімності притаманні листуванню Василя Стуса навіть із близькими Іншими

з кола сучасників, проте вони можуть бути переведені у Ми-зв'язки, щоб зменшити ефекти дисконунікації. Водночас Ми-зв'язки з цінними Іншими (рідними і близькими друзями), ослаблені дистантністю, можуть перетворитися на Ви-зв'язки з малим рівнем анонімності. Практика епістолярної комунікації фіксує можливість переходів від безпосередніх до опосередкованих досвідів, тому листування поета сповнене прикладів усвідомлення загрози переходу Ми-зв'язку у Ви-зв'язок та руйнації Ти-настанови у дисконунікації. Медіа листування, покликане зберегти Ми-зв'язки, може провокувати накопичення загрозливих смислових дистанцій і підсилює переживання зневіри.

Слабкість епістолярного спілкування Василь Стус міг легко пояснити слабкістю практики відтермінованого спілкування, викривленої в місцях неволі цензурою. Проте навіть взаємне підсилення впливів різних дистанцій не спонукало його до припинення такої комунікації ані в 1960-ті з радянської умовної «волі», ані в 1970-ті з ув'язнення і заслання. Його епістолярний дискурс з 1960-х демонструє динаміку коливань від утвердження цінності листування як дієвої практики комунікації до відчаю від усвідомлення, що це слабе медіа є можливим варіантом комунікації з цінними Іншими. Одним зі способів здолати смислові дистанції, котрі у листуванні ведуть до дисконунікації, в епістолярному дискурсі поета виступає розкриття комунікативного потенціалу уяви. Як свідчать його листи до рідних і друзів, її сила сприяє доланню самотності та відновленню єдності з адресатами у віртуалізованому спільному життєсвіті. За неможливості безпосереднього тілесного контакту з цінними Іншими уява виявляє продуктивну віртуальність-потенціальність Ми-зв'язку та відкриває конструктивну силу потенціалізації медіа листування, відновлюючи спрямованість актуальної Ти-настанови, підтримуючи надію на продовження комунікації та запобігаючи в майбутньому дисконунікації. Складання у цілісність образів Ми-зв'язку в модусі віртуального-можливого дозволяє авторові листів зберігати й цілісність самоті. У листах Василя Стуса до рідних, Михайлини Коцюбинської, Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Віри Вовк, Рити Довгань є приклади випробовування потенціалу уяви у протидії просторовим і часовим дистанціям. У їх доланні уява спрацьовує, бо творить образи можливих стосунків Я з конкретним Ти та актуалізує їх у теперішньому, коли можливе продуктивно заступає дійсне, а потужність позитивного ефекту від цього залежить від здатності адресанта утримати образ ситуації або адресата як дійсну можливість, усвідомлювати її умовність та зберігати надію на її втілення в майбутньому. Відтак уява дозволяє адресантові пізнавати себе і світ у модусі можливості, актуалізуючи спрямування в майбутнє, що має важливе значення для протидії екзистенційному дистанціюванню, співмірному з відчуженням. Так у листі до батьків і дружини від 28–30.07.1974 йдеться про опір дистанціям та відчаю силою уяви. У листі до дружини від 10.11.1975 присутня вказівка на екзистенційну силу уяви, у листі до дружини від 5.07.1976 – фіксація парадоксальності її впливу. У листі до рідних від 1.09.1975 у фрагменті, адресованому синові, показова жартівлива згадка про телепатичне долання дистанцій мешканцями інших планет, коли Василь Стус виводить на перший план прагнення пошуку способів долання дистанцій. У листі до батьків від 20.08.1974 присутній адресований Євгену Сверстюку постскриптим – іронічна вказівка на надчуттєве долання дистанцій. У листах до Рити Довгань від 18.06.1977, до Івана Світличного (датований груднем 1976), до Євгена Сверстюка (орієнтовно датований 1974–1976) та за кілька років у зверненні до Михайлини Коцюбинської в листі до дружини і сина від 1.06.1981 Василь Стус пише про те, як ірраціональний потенціал уяви дозволяє відновити Ми-зв'язок, але найчастіше йому йдеться про єдність раціонального та ірраціонального в уяві. У листі до дружини (датований орієнтовно лютим-березнем 1974) присутні рядки, в яких уява переплітається зі спогадами-рефлексіями,

а в листі до дружини і сина від 8.05.1974 – міркування про єдність уяви і мислення. Згадки про спільнодію пам'яті й уяви з'являються і в листуванні Василя Стуса з Вірою Вовк, звернення до якої від 30.07.1974 і від 21.07.1975 свідчать, що можливість спілкуватися листовно породжує надію на долання дистанції під час зустрічі. Лист до неї від 22.03.1977 фіксує прагнення здолати просторову дистанцію, поєднавши потенціал уяви, мислення і пам'яті. У новорічних і післяноворічних вітаннях друзів і рідних межі 1975–1976-х йдеться про те, що єдність раціонального та ірраціонального в уяві відіграє провідну роль у актуалізації Ти-настанови. У вітанні Михайлині Коцюбинській від 24.12.1975 та Леоніді Світличній (датоване 3.01.1976) сила уяви далеко перетворює на близьке, а в короткому посланні до Богдани Бадзьо (датоване 7.01.1975) присутня вказівка на інтерсуб'єктивний характер здатності людини уявляти. У листі до дружини, датованому орієнтовно березнем 1976, звернення до однієї Іншої дозволяє наблизити кількох цінних Інших у полілістї-полілозі. У листах до дружини від 12.09.1976 і від 8.03.1977 та до дружини і сина від 17.11.1977 акцент на спільнодії пам'яті й уяви відвертає загрозу переживання самотності, в листі до сина від 24.01.1979 – стає підґрунтям для надії на відновлення Ми-зв'язку під час безпосередньої зустрічі. Уява, на яку покладається Стус у доланні дистанцій, подібна до художньої, а свідчення її сили пов'язані з появою в листуванні прикмет мовних ігор художньої прози, есеїстики, публіцистики, щоденникового письма. Полідискурсивність епістолярію стає підставою для використання її сили, коли синтез наявного сприйняття і образів зі спогадів дозволяє протидіяти трансформації Ми-зв'язку у Ви-зв'язок. Для розуміння того, про який потенціал уяви йдеться Стусу, маємо згадати прикметні в її осмисленні у ХХ столітті позиції Жана-Поля Сартра і Гастона Башляра. У тлумаченні першого кожен образ уяви – інтенційний акт, а всі її образи є прикладами незавершеного сприйняття, коли інтенція ніби зупиняється на півшляху і створює бліді копії предметів. Сартр бере до уваги образи репродукуючої уяви, близькі до спогадів, видаються йому бідними у порівнянні з оригіналами того, про що згадує особа. Натомість Гастон Башляр розглядає уяву як здатність творити образи, що виходять за межі реальності, створюють нову реальність, мають власне існування і динаміку розвитку. До образів такої уяви має стосунок первинний стан свідомості, де немає розчленування на суб'єкт і об'єкт, бо її цариною є поезія як сфера миттєвої метафізики. Розуміння уяви, необхідної для опору екзистенційній дистанційованості, представлене в листах Василя Стуса, подібне до гойдалки між ідеєю Сартра про інтенційний акт свідомості, в якому постає незавершене сприйняття, та ідеєю Башляра про спроможність в уяві пізнати дещо, що поза уявою залишається непізнаним. У його листах до рідних домінує логіка поетичної уяви, що пов'язано з присутністю мовної гри художньої прози в «тілі» листів і підкріплюється описами снів. Так у листі до дружини від 13–17.10.1975 єдність уяви і снів дає надію на майбутнє, а в листі до батьків від 1.10.1975 є фраза про те, як сни зміцнюють уяву і комунікативний зв'язок, хоча не завжди дарують радість. У листах до дружини від 10.11.1975 і 3–4.12.1975 сни визнано останнім кордоном утримання контакту з цінними Іншими і збереження Ти-настанови. Натомість у листі до дружини від 8.03.1976 увага до сили уяви і снів переплітається з іронічним закидом до адресатки про її здатність впливати на сни про неї. Нерідко Стусу йдеться й про уяву, що створює ілюзії, тому в зверненні до дружини від 15–16.11.1974 він згадує про її обмеженість, у листі до дружини від 22–30.09.1976 – про її виснажливий травматичний вплив, в листі до дружини від 2.12.1976 – про її безпомічність перед комунікативними дистанціями, котрі намітилися по роках розлуки, в листі до дружини від 11.05.1976 – про суперечливе співвідношення образу Іншої з уяви та зі спогадів. У листі до Рити Довгань від 18.06.1977 присутнє свідчення неоднозначності зв'язку уяви і спогадів у доланні часових і просторових дистанцій, а в зверненні

до неї від 17.03.197 [8] Василь Стус детально описує неспроможність уяви зарадити комунікативній дистанційованості. Навіть в новорічному полілісті до дружини, сина і друзів від 31.12.–1.01.1978, що сприймається як свідчення віри в силу листування, є неоднозначні оцінки значення уяви, а в його листах 1974–1978-х присутні численні приклади усвідомлення відірваності від ув'язнених побратимів і посестер, відчуження від цінних Інших у Києві. Уява і пам'ять слабшають, коли намітилися смислові розриви між комунікантами, тому адресант має шукати інші способи опору дискомунікації, котрі потребують окремого дослідження.

Висновки. В умовах російсько-української війни загроженість української культури зумовлює реактуалізацію зразків розуміння комунікативного вкорінення людського існування, представлених у спадщині українських митців ХХ століття. Філософська рецепція смислів людського існування у граничних ситуаціях у листуванні Василя Стуса відкриває потенціал його епістолярного дискурсу бути сьогодні для українців «місцем» екзистенційної сили. Розвиток досліджень медіа листування на прикладі його комунікації з рідними і друзями ми розглядаємо в річищі розвитку українського філософського дискурсу, релевантного викликам війни. Особливе місце в епістолярному дискурсі Василя Стуса посідає проблематика збереження Ми-зв'язків, усвідомлення небезпеки дискомунікації та руйнації спільного з цінними Іншими життєсвіту. Його листування 1970–1980-х свідчить як про усвідомлення екзистенційної дистанційованості від адресатів і самого себе, так і про розуміння інтерекзистенціальної природи людського існування. Потенціальність епістолярного спілкування зумовлює прояв його вразливості у творенні і трансляції смислів, що перетворює його на випробування для учасників. В епістолярії Василя Стуса Ми-зв'язок є джерелом конструктивного і деструктивного потенціалу листування, а його збереження стає важливою ціллю адресанта. Інтерекзистенціальний потенціал уяви стає для нього джерелом опору дискомунікації та екзистенційній дистанційованості, хоча він усвідомлює його вразливість. У майбутніх дослідженнях ми розглянемо інші способи долання екзистенційних дистанцій у листуванні Василя Стуса.

Список використаної літератури

1. Віват Г. І., Філіпенко О. І. Мовна картина світу в індивідуальному лексиконі Василя Стуса. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2022. № 96. С. 470–483.
2. Кубов М. Політична діяльність та ув'язнення в листах В. Стуса. *Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2024: історія, політологія та міжнародні відносини в умовах війни»*. Вінниця: Донецький національний університет імені В. Стуса, 2024. С. 154–156.
3. Лебединцева Н. М. За межами власного тіла: проблема «внутрішньої еміграції» в поезії В. Стуса. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2018. Том 316. № 304. С. 57–63.
4. Маринчак В. Гамлетизм поетичної інтенціональності В. Стуса: від самовтрати до самовигнання. *Ренесансні студії*. 2016. Вип. 25–26. С. 25–26.
5. Мельникова-Курганова О. С. Особливості дисидентських комунікацій в Україні 1960 – початку 1990 рр. Маріуполь: ТОВ «ППНС», 2020. 228 с.
6. Михайлова Т. «Пам'яті глибоке джерело»: Василь Стус і переосмислення російської літератури. Київ: Наукова думка, 2023. 289 с.
7. Полюга В. В. Концепт болю як аспект особистісного начала (на прикладі В. Стуса). *Філософські науки. Збірник наукових праць*. Вип. 2. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. С. 208–215.

8. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. Пер. з нім. В. Приходька. Київ : Дух і Літера, 2010. 348 с.
9. Стус В. Твори в 6 томах, 9 книгах. Том 6 (додатковий). Книга 1 : Листи до рідних. Львів: Видавнича спілка «Просвіта», 1997. 495 с.
10. Стус В. Твори в 6 томах, 9 книгах. Том 6 (додатковий). Книга 2 : Листи до друзів та знайомих. Львів: Видавнича спілка «Просвіта», 1997. 262 с.
11. Стус В. Листи до сина. Київ: Ранок, 2019. 280 с.
12. Стус В. Листи до рідних. Листи до друзів і знайомих. URL: <https://stus.center/listi>
13. Соловей О. Поезія зупиненого руху (До розуміння базової концептології модернізму в ліриці В. Свідзінського й В. Стуса). *Стусознавчі зошити: Науковий альманах. Зошит II*. Вінниця: Простір Літератури, 2016. С. 38–51.
14. Тарануха Є. «Воля у неволі»: ліричне «Я» поезії В. Стуса як елемент переосмислення травматичного досвіду. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 78. С. 132–135.
15. Тарнашинська Л. Василь Стус: художньо-екзистенційний вимір межової свідомості. *Слово і час*. 2016. № 3. С. 44–52.
16. Червінська О. В. Найважливіший рецептивний вузол поезії Василя Стуса. *Питання літературознавства*. 2022. Вип. 105. С. 72–93.
17. Шах К. М., Коваль Л. М. Механізми вербалізації емоційного стану Василя Стуса у «Листах до сина». *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені В. Стуса*. 2021. Том 2. № 13. С. 184–189.
18. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Пер. з нім. В. Кебуладзе. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

RESITANCE TO DISCOMMUNICATION AND SAVING OF WE-CONNECTIONS IN THE VASYL STUS'S EPISTOLARY DISCOURSE

Yuliia Dobronosova

National Transport University,

Faculty of Economics and Law, Department of Philosophy and Pedagogy

Omelyanovycha-Pavlenka str., 1, 02000, Kyiv, Ukraine

The modern development of Ukrainian philosophy involves an understanding of the anthropological and ethical aspects of the impact of Russian-Ukrainian War on society and the actualization of research of interexistential foundations of Ukrainian culture. The author considers one of the tasks of modern philosophical discourse in Ukraine is the reactualization of the meanings of human existence in the epistolary heritage of Ukrainian writers of 20th century. The purpose of the review is to find out the reasons for the appearance and the role of imagination in saving of We-connections and resistance to discommunication in Vasyl Stus's epistolary discourse. The author claims that the writer's epistolary includes an understanding of the interexistential foundations of human existence and the dynamics of its openness | closedness, and the central place belongs to problems of communication and discommunication. The special status of the media of correspondence in media culture determines its paradoxical strength and weakness in creation and transmission of senses. The interweaving of the specificity of epistolary communication and the potentialization of the media of writing is the basis for the emergence of existential distances. In the Vasyl Stus's epistolary to family and friends in the 1970s and 1980s the potentialization of epistolarity leads to an increase in examples of his existential distancing from others. The author proposes to consider the communicative unity of participants of epistolary communication as a We-connection, but it is the source of the constructive and destructive potential of epistolarity. In the Vasyl Stus's epistolary communication the saving of We-connections is precondition for the possibility of future dialogue with the addressees

and the saving of the valuable dimension of common life world. In the Vasyl Stus's epistolary discourse there are examples of transition from You-connection to We-connection and evidence of the treat of the decline of We-connection. Revealing the communicative potential of the imagination in the Vasyl Stus's epistolary is one of the ways of resistance to discommunication and restoring the value unity with the addressees. The evidence of belief in the power of imagination is connected in the texts of his letters with the appearance within the language game of epistolarity of signs of other language games.

Key words: media of correspondence, epistolary discourse, discommunication, We-connection, imagination.